

Doğu Anadolu Bölgesinde Yer Alan İllerin Valilik Logolarının İkonografik ve İkonolojik Analizi

Iconographic and Iconological Analysis of the Governor's Logos of the Provinces in the Eastern Anatolia Region

Tuba BİLİRDÖNMEZ¹, Burak Erhan TARLAKAZAN²

Özet

Amblem ve logolar kurum ve kuruluşların görünen yüzü ve marka kimliğinin en önemli görsel araçlarıdır. Görsel uygulama ve iletişim çalışmalarında ilk göze çarpan bu tasarım unsuru, sahip olduğu ve taşıdığı sembollerle, temsil ettiği kurum hakkında bilgi vermek, özelliklerini, amacını, faaliyet alanını vb. ifade etmek, anlatmak gibi özellikler barındırır. Kentleri temsil eden logolar da bu özellikleri taşıyan ve şehrin algılanmasında önemli rol oynayan sembollerdir. Amblem ve sembollerin taşıdığı bu görsel temsil özellikleri, tasarımcı bireyin yaratma yetisi çerçevesi biçimlenmiş olsa bile, oluşturulması esnasında alımlayıcı toplum tarafından doğru ve anlaşılır kılınabilmesi için içinde yer aldığı kültürün niteliklerine de hitap edebilmesi gerekmektedir. Sanat yapıtlarının ve tasarım yaratılarının taşıdığı oldukları görsel anlamları ve içinde barındırdıkları gizli anlamların çözülmesi ise yapıt yorumlama ile mümkün olabilmektedir. Genellikle ikonografik bir yaklaşım ile yapılan bu çözümleme uğraşlarında başvuru kaynaklarından birisi ise Panofsky'nin ikonografik çözümlemesidir. Üç aşamalı olarak ele alınan Panofsky'nin ikonografi ve ikonoloji yönteminde; Ön ikonolojik betimleme, İkonografik çözümleme ve son olarak İkonolojik yaklaşımdan oluşmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan 14 İlin Valilik logolarının içerikleri, Elwin Panofsky'nin, üç aşamalı 'İkonografik ve İkonolojik Sanat Eleştirisi' yöntemi esas alınarak, analiz edilmiştir. Ele alınan logolar sembol, form, renk, grafik tasarım ve ilettiği mesaj bakımından analiz edilmiştir. Logoların temsil ettikleri şehirlerin tanıtıcı özelliğine sahip oluşları; fonksiyonellikleri, şehrin imajını yansıtmaları, coğrafi özellikleri ve kültürüne dair izleri barındırmaları, mitolojik öyküleri, Türk tarihindeki yerleri, art-zaman açısından yorumlanarak, düz anlamsal anlamları, yan anlamsal anlamları ve yorumsal aşamaları ile vermek istendiği mesaj çözümlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Amblem-Logo, İkonografi, İkonoloji, Görsel İletişim, Grafik Tasarım

Abstract

Emblems and logos are faces of the organizations and institutions, and they are the most important visual tools of the trademark identity. This unit of design, which is the striking element of visual application and communication works, has features like informing people about the institution it represents as well as explaining its purpose, activity area, and specialties with the symbols it possesses. Likewise, the

¹Kastamonu Üniversitesi, Rektörlük, Basın Koordinatörlüğü, Kastamonu, Türkiye

²Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Kastamonu, Türkiye

ORCID:

T.B.: 0000-0002-0916-0938

B.E.T.: 0000-0002-5826-2148

Corresponding Author:

Tuba BİLİRDÖNMEZ

Email:

tbilirdonmez@kastamonu.edu.tr

Citation: Bilirdönmez, T. ve Tarlakazan, B. E. (2021). Doğu Anadolu bölgesinde yer alan illerin valilik logolarının ikonografik ve ikonolojik analizi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11 (1): 66-88.

Submitted: 18.01.2021

Accepted: 27.02.2021

logos that represent cities are symbols that possess these features and play vital roles for the perception of cities. Although they are shaped within the creativity of the designer, the visual and representative features of the emblems and symbols should address the cultural specifications of the society to be understood correctly by the receiving community. It can only be possible by the interpretation of the work to analyze the visual message and the secret meanings of the works of art and the products of the design. One of the reference resources in the efforts of analyses—which are generally carried out by an iconographic approach—is Panofsky's Iconographic Analysis. In the three-level iconography and iconology method of Panofsky, there are: 1) pre-iconological description, 2) iconographic analysis and 3) iconological approach level. In this study, the content of governorship logos of the 14 cities in the Eastern Anatolian Region is analyzed with the three-level "Iconographical and Iconological Critique of Art" method of Elwin Panofsky. The logos are analyzed for their symbols, forms, color, and the messages they convey. The facts of containing the features of the cities they represent, functionality, reflecting the image of the city, possessing the marks of geographical and historical features, and mythological stories. Their place in Turkish history is analyzed by interpreting the referential, connotational, and perceptual meanings and the message they intend to convey.

Keywords: Emblem, Logo, Iconography, Iconology, Visual Communication, Graphic Design

1. GİRİŞ

İller geçmişten günümüze buldukları bölgenin izlerini taşıyan önemli yapı taşlarıdır. Şehirlerin tarihini; korudukları kültürel miraslarını, somut olmayan fakat dilden dile gelen efsane-hikâye ve öykülerini öğrenmeyi yeğleriz. Yerli ve yabancı turistlerin illerde belli bir alan içerisinde gezmek, görmek, öğrenmek için harcadıkları zamanın geri dönüşü; bu süreç içerisinde akıllarında kalan görseller ve bilgi hazineleridir.

Merkezi yönetimin en büyük temel taşra birimi "il"dir (Gökçe, 2014'den akt.: 89). Osmanlı'da 1864 yılında uygulamaya konan "Vilayet Nizamnamesi" ile eyalet yönetiminden vilayet yönetimine geçilmiştir. Cumhuriyetle beraber 1924 yılında ise sancaklar kaldırılarak il yapılmıştır (Koç, 2016'dan akt.: 106). Türkiye'de İl sistemi, 1864 yılında Fransa örneğine göre oluşturulmuş ve değişik aşamalardan geçerek günümüze kadar ulaşmıştır (Parlak, Doğan, 2018: 42-52).

Doğu Anadolu Bölgesi tarih süzgecinde, sayısız medeniyete ev sahipliği yapmış, derin izler taşıyan bir coğrafyadır. Doğu Anadolu'da varlıkları bilinen Mengücekliler, Saltuklu, Sökmenli ve Artuklu devlet veya beylikleri bunlardan bazılarıdır (Turandoğu, 1998: 5).

Erzurum ve çevresinde Saltuklular, Erzincan ve Kemah'ta Mengücekliler, Yeşil Irmak havzasında Danişmendliler, Van Gölü havzasında Sökmenliler, yaşamıştır. Üç büyük kıtaya yakınlığının yanı sıra coğrafik ve topografik özellikler Anadolu'da doğu-batı çizgisinde bir ulaşım ve yerleşim ağının gelişmesine fırsat vermiştir. Bu bağlamda Doğu Anadolu batıdan gelenler için Orta Asya, Kafkaslar ve Mezopotamya'ya açılan bir güzergâh olurken doğudan gelenler için batıya, Akdeniz'e, Balkanlara uzanan bir köprü vazifesi görmüştür. Bu özelliği dolayısıyla bölge, tarihinin her safhasında saldırı, işgal ve istilalara uğramıştır. Bölge coğrafi olduğu kadar tarihi açıdan çok eski devirlerden beri Anadolu'nun bir parçası olmuştur. Doğu Anadolu Bölgesi Türkiye'nin en yüksek ve engebeli yüzey şekillerine sahiptir. Arazinin büyük bölümü dağlıktır. Ağrı Dağı, Süphan Dağı ve Uludoruk tepesi Türkiye'nin en yüksek doruklarını barındırır. Ovalar geniş olmadığı gibi, yüksek rakımlıdır. Erzincan, Elazığ ve Iğdır gibi bazı küçük havzalarda tarım yapılabilir. Coğrafi yapı ve iklim koşulları tarımdan ziyade hayvancılık için iyi bir ortam sağlar (Erdem, 2016: 3-4).

Valilik logoları incelenen iller; Erzurum, Erzincan, Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Muş, Malatya, Van, Tunceli, Kars, Hakkâri'dir.

Kurum kimliklerinin en temel ifadesi logolarıdır. Logo: kurumları temsil eden, onların özelliklerini yansıtan anlam yüklü ve özel tasarlanmış semboller ya da biçimlerdir (Akıncı, 1998: 105). Temsili güçlü bir logo; şehrin vizyonunu en doğru ve yalın bir dil ile yansıtmalıdır.

Logoların, şehri çağrıştıran coğrafi ve beşeri unsurları sembolize eden ifadeleri barındırmaları beklenmelidir.

Sembol (simge) sözcüğünü; bir kavramı temsil eden somut bir şekil, bir nesne, bir işaret, bir söz, ya da bir hareket tanımıyla açıklanabilir. Dolayısıyla sembol belirli bir nesnel olay ya da olgunun, düşünsel kaynaklı bir kavram veya kendi kavramlarının açılımları ve çağrışımlarıyla karşılaştırılmasından doğar. Bir yaklaşıma göre de semboller; evrenselleşmiş sessiz bir dildir (Uçar, 2004: 24).

2. YÖNTEM

Çalışmanın ortaya çıkarılmasında literatür taramanın yanı sıra; valilik logolarının öyküleri hakkında bilgi edinebilmek için, e-posta yolu ile erişim sağlanarak valilik logolarının araştırma konusu olduğu bildirilmiş ve kendilerinden mevcut logoları hakkında bilgi talep edilmiştir. Dönüt alınan illerin logoları bu bilgiler ışığında, dönüt alınamayan illerin logoları ise yorumlanarak, Panaofsky'nin İkonografi ve İkonoloji Yöntemi ile üç aşamada incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Ağrı Valilik Logosu

Ağrı ili, Türkiye'nin doğusunda Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat Van Bölümü sınırları içerisinde yer almaktadır. Ülkenin en doğusunda yer alan toprakları, doğuda Ağrı Dağı'nın doğal etekleri, batıda Saç Dağı Geçidi, kuzeyde Aras Güneyi dağları, güneyde ise Süphan Dağı Kuzey etekleri ile doğal sınırla çevrilidir. Anadolu İran geçiş koridorunda yer alan Ağrı, sahip olduğu doğu-batı yönünde uzanan çöküntü ovaları ile ticaret ve ulaşım açısından kolay geçilir, doğal bir koridor olmuştur. Ağrının bu jeopolitik özelliği sayesinde birçok kültür ve medeniyetin buluşma noktası olmuştur. Karadeniz de önemli bir limana sahip olan Trabzon'u Erzurum üzerinden Tebriz'e bağlayan ticaret yolu güzergâhındadır. Bu yol Türkiye'den İran'a devam eden yol üzerinde son durağa götürür. Son durak, Gürbulak Sınır Kapısıdır (Kocaman, Kaya, 2014: 17-18).

3.1.1. Ön İkonografik Betimleme

Logoda dıştan içe doğru gidildiğinde; dış kenarı çevreleyen bir daire görülmektedir. Parçalı bir örüntü şeklinde ki daireye boşluklar (espaslar) bırakılarak desen şekli verilmiştir. Bu daireden içe doğru bakıldığında, 16 tane yıldız eşit aralıklarla konumlandırıldığı görülür. Yıldızlar beş köşeli olup hepsi aynı boyuttadır, bir bütün olarak daire şeklini oluşturmaktadırlar. Yıldızlardan sonra ince bir çizgi kontur görüntüsü ile yine bir daire görülmektedir. Dairenin iç kısmında büyük yazı karakterleri ile "Türkiye Cumhuriyeti Ağrı Valiliği" yazılmıştır. Bu yazı aynı zamanda merkezdeki görselleri çevreler biçimde yerleştirilmiştir. Yazının başlangıç ve bitiş kısmına eşit mesafede büyük bir nokta mevcuttur. Logonun merkezinin üst bölümünde ay ve yıldız hemen altında ise stilize edilmiş bir kuş görülmektedir. Logonun merkezinde paralel yerleştirilmiş sıralı duran bir büyük birde küçük iki tane dağ görseli vardır. Bu iki dağında üst kısımlarında beyaz lekeler ve beyaz bir kontur bulunmaktadır. Ağrı ilinin valilik logosu yuvarlak biçimde ve kırmızı renk tercih edilerek tasarlanmıştır. Bu form aynı zamanda bakanlık logolarında yer verilen formla benzerlik teşkil etmektedir.

Kırmızı renk; Sağlamlığı, eğilmezliği ve gücü temsil eder (Sun, H.& D. 1994: 37). Kırmızı sembolik olarak fetih kanına benzetilir. Saltanatın ve iktidarın simgesi olarak kabul edilir ve asilzadelerin, generallerin, hanların, imparatorların ve padişahların rengi olmuştur (Coşkun,

1995: 57). Kırmızı aynı zamanda şehitlerin kanlarından esinlenerek Türkiye Cumhuriyeti'nin milli rengi olarak kullanılmaktadır.

3.1.2. İkonografik Çözümleme

Logodaki izleklerin tümü; ilin bulunduğu coğrafya; kültür, geçmiş ve şu an kapsamında değerlendirilmelidir. Grafik tasarım açısından uygunluğuna bakıldığında; dıştan içe doğru sembollerini çevreleyen bir daire göze çarpmaktadır. Yuvarlak form logo ve amblemlerde oldukça sık kullanılmaktadır. Gerek kurumun basılı görsel malzemelerinde, gerekse sosyal medya gereçleri ve web tasarımında uygulaması ve yerleştirilmesi kolay bir formdur. Logoda daire formu ardışık olarak üç kez kullanılmıştır. Daire form olarak soyut bir özellik taşır ama binlerce yıldır sembolik anlatımlar ve tasarımlar için en çok tercih edilen biçimlerden olmuştur. Çevresini kaplayan boşluk içinde kendini bir nokta olarak algılayan insanoğlu, aynı zamanda kendini tüm evrenin içinde hissetmiş, kendi bakış açısını sembollerle ifade etmiştir. Daire; evrenin ve sonsuzluğun formudur (Uçar, 2004: 35-37).

Logoyu çevreleyen daire, parçalı bir örüntü şeklindedir. Örüntüler soyut ya da metaforik temsili ortaya koymuş olabilir. İlginç bir imge veya dokunsal bir etki yaratmak için örüntüler tasarımlarda kullanıla bilinmektedir (Ambrose, Harris, 2013: 94).

Logoda 16 adet, beş köşeli yıldız formunun, aynı büyüklükte, halka şeklinde, eşit espaslar ile uçları dairenin ortasına bakacak şekilde konumlandırıldığı görülmektedir. Türk mitolojisinde yıldızın anlamına bakıldığında; baht, talih, çocukluk, erişilmezlik ve yücelik ifade etmektedir (Karakurt, 2012: 137). Ağrı Valiliği logosundaki 16 sayısı tesadüf değildir. 16 sayısı tarihteki Türk Devletlerini simgeler. Bunlar; Büyük Hun Devleti, Batı Hun Devleti, Avrupa Hun Devleti, Ak Hun Devleti, Göktürk Devleti, Avar Devleti, Hazar Devleti, Uygur Devleti, Karahanlı Devleti, Gazneli Devleti, Büyük Selçuklu Devleti, Harzemşah Devleti, Altın Ordu Devleti, Timur Devleti, Babür Devleti, Osmanlı İmparatorluğu.

16 yıldız sembolü, ulu önder Atatürk'ün Türk Tarihinin, Orta Asya'dan başlaması gerektiği ve Türklerin tarih sahnesine çıktığı dönemden itibaren günümüze kadar bölünmez bir bütün olduğu kanaatinde olmasından ortaya çıkmıştır. Bu sebepten onun talimatıyla Türk Bayrağı üzerine 16 ışınlı güneş ve çevresine 5'er ışınlı 16 yıldızdan oluşan, Cumhurbaşkanlığı Arması işlenmiştir. Bu logoda; Türk tarihinin Orta Asya'dan (M.Ö. 3000 yıllarından itibaren) günümüze kadar bölünmez bir bütünlüğü teşkil ettiği ve 16 Türk Devleti Forsunun (Ambleminin); Türklerin binlerce yıllık tarihî, siyasî, iktisadî, içtimâî, sosyo-kültürel birikimini ifade ettiği, tarih sahnesinde yer alan bütün Türk boylarını ve siyasî teşekküllerini temsil ettiği, bu sebeple Forsun; Türk tarihi, kültürü ve bütün dünya Türklüğü için büyük bir manevî değere sahip olduğu vurgulanmaktadır (Alp, 2018: 3).

Logoda büyük yazı karakterleri ile Türkiye Cumhuriyeti Ağrı Valiliği yazılmıştır. Kurum logoların içerisinde kuruma ait isim yerleştirilirken yazının okunurluğu, dikkate alınması gereken önemli bir noktadır. Burada büyük harfler ve sefirsiz (tırnaksız) yazı karakterinin kullanılmış olması okunurluk açısından uygun olduğu söylenebilir.

Logodaki izleklerden biri de; kırmızı zeminin üzerine beyaz olarak yerleştirilmiş olan kuş figürüdür. Çalışmada stilize bir şekilde kurgulanmış olan kuş tarih boyunca birçok inanışı temsil etmiştir. Burada kullanılan kuş figürünün; temsili olarak Anka kuşunu, Türk mitolojisindeki adı ile "Tuğrul Kuşunu" simgelediği düşünülebilir. Anka kuşunun; ölümsüz olduğuna ve bilgeliği temsil ettiğine inanılmaktadır. Yine bu kuşun Bilgi ağacında yuvası olduğu anlatılmaktadır. İran efsanesine göre, bu kuş dünyanın yıkılışını üç kez tecrübe etmiş, uzun yaşamıştır. Anka Kuşu o kadar çok öğrenmiştir ki tüm zamanların bilgisine sâhip olmuştur (Karakurt, 2012: 97).

Logonun merkezine bakıldığında, konturları ve beyaz lekeleri ile biri büyük diğeri küçük iki dağ görseli bulunmaktadır. Ağrı ilinin coğrafi özellikleri, kültürel ve dini mirasları düşünüldüğünde mutlaka Ağrı Dağının izine rastlanmaktadır. Ağrı Dağı sadece haşmetli bir dağ değil aynı zamanda üç dinin temelinde bulunan Nuh Tufanı olayında da önemli bir figürdür. Nuh Tufanı; Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Ermeniler için insanlığın mihenk taşı olarak kabul edilen semavi bir olaydır. Nuh Tufanı yeryüzünde kötülük eden ve zorbalışan, Nuh Peygamberin ümmetinin, yaradan tarafından cezalandırıldığı bir olay olarak kabul edilir. Yaratan; Nuh Peygambere, ailesi ve kendisine inanan insanları alarak bir gemi yapmasını ve gemiye her türden birer çift hayvanı koymasını emreder. Tufan kopar, bu tufandan sadece gemidekiler sağkurtularak çıkar. Hıristiyanlık inanışına göre peygamberler tarihinde Ağrı Dağı /Ararat/r-r-t) Nuh Peygamberin gemisinin oturduğu dağ olarak kabul edilmiştir. Nuh Peygamber Tufanın bitip bitmediğini öğrenmek için bir kuzgun göndermiş kuzgun görevini yerine getirememiştir. Fakat sonra bir güvercin göndermiş güvercin, zeytin dalı ile geri dönmüştür (İstek, 2018: 250, 253).

Logoda yer alan dağ görseli Büyük Ağrı Dağını ve Küçük Ağrı Dağını, dağların üst bölümüne konuşlanan uçan kuş görseli de, Nuh Peygamberin gönderdiği güvercin olarak düşünülebilir. Dağın dış hattındaki beyaz lekelerin kar görselleri olduğu düşünülmektedir. Bu da Büyük Ağrı Dağı ev Küçük Ağrı Dağı'nın somut bir gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ağrı Dağının zirvesinde her mevsim buzullara (Kuvaterner buzullaşma) rastlamak mümkündür. Ağrı Dağı, 5165m'lik yüksekliği ile ülkemizin en yüksek zirvesi ve aynı zamanda 10 km²'lik güncel bir buz takkesi (ice cap) bulunduran tek dağdır (Imhof, 1956; Arkal, 1973, Akt. Çiner, 2003: 64).

3.1.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Ağrı Valiliği tarafından kullanılan logonun tüm izlekleri teker teker ele alınarak incelenmiştir. Logonun içerisinde yer alan görsellerin tasarımda bulunma amacı değerlendirilmiştir. Tasarım elemanları seçilirken dağınıklıktan ve yorucu meşguliyetten uzaklaşıp yalınlık ve basit anlatım tercih edilmelidir. Günümüzde güncel tasarımlarda estetik anlayış mükemmellik görkemli olan değil, etrafımızda hali hazırda bazen seyreltiliş rafine bir grafik tasarım daha da etkili olabilmektedir (Uslu, 2017: 62, 63, 64). Ağrı Valiliğinin logo tasarımı, ili içine alıp görsel izlekler bulunabilecek bir tasarımdır. Valiliğin bağlı bulunduğu İçişleri Bakanlığı logosuyla da kurumsal anlamda benzerlik gösteren izlekler bulunmaktadır.

3.2. Ardahan Valilik Logosu

Anadolu'nun kilidi olarak nitelendirilen Ardahan ili, Kura ırmağının her iki yakasında yer alan, deniz seviyesinden 1860 metre yükseklikte bir yerleşim yeridir. Kentin sembolü olan kalede yapılan kazı çalışmalarında bulunan birçok medeniyete ait kalıntılar, yörede ilk Tunç çağından beri yerleşmelerin varlığını ve bölgenin çeşitli krallıkların hâkimiyetine girdiğini göstermektedir. Bu krallıklar; Urartu, Pers, Araks'dır. Daha sonraki dönemlerde; Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar, Akkoyunlular, Karakoyunluların son olarak da Osmanlının hâkimiyeti görülmüştür (Koltuk, Sağlam, 2009: 8).

3.2.1. Ön İkonografik Betimleme

Logodaki izlekler dıştan içe doğru analiz edildiğinde; kontur şeklinde bırakılmış ince bir daire, içerisine T.C. Ardahan Valiliği ve 1992 yazıları görülmektedir. Yazının hemen ardından daha kalın bir daire ile logonun merkezi çevrelenmiştir. Logonun merkezinde kırmızı bir fon üzerinde ay ve yıldız altında stilize edilmiş bir dağ önünde bir kale ve onun önünde de köprü yer almaktadır. Köprünün altında dikdörtgen bir şekil ve yarım görünen bir diğer geometrik form görülmektedir. Logoda tercih edilen renkler; kırmızı, mavi, lacivert, siyah, beyaz, gri, sarı ve altın yaldızdır.

3.2.2. İkonografik Çözümleme

Ardahan valiliği ile yapılan görüşme sonucunda aktarılan açıklamaya göre; "Ardahan, 27 Mayıs 1992 yılında il statüsü kazanmış olup, logoda yer alan görseller; 110 yıllık tarihi Rus demir köprüsü ve altından geçen Gürcistan, Azerbaycan ve oradan da Hazar denizine dökülen Kura Nehri ile yanı başında bulunan 16. Yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman emriyle inşa edilen Ardahan Kalesi, çevresinde uzanan yılın 9 ay zirvesinde kar eksik olmayan dağlar ile ay-yıldızlı formuyla Türk bayrağı ifade edilmektedir".

Bu bilgiler ışığında, Ardahan ilinin tarihi-coğrafi özelliklerinin, şehri simgeleyen yapı ve unsurların logoya yansıtılmaya çalışıldığı görülmektedir. Daire formunda tasarlanmış logonun tipografik unsuru olan T.C. Ardahan Valiliği yazısının bold (kalın) ve serifli kullanıldığı görülmektedir. 1992 rakamı, şehrin il statüsü aldığı yılı vurgulamak amaçlı logoya eklenmiştir. Yazı karakteri serifsizdir. Logoda dıştan içe doğru gidildiğinde bayrak sembolü ve rengi fon olarak kullanılmıştır. Logoda stilize edilmiş bir kale görseli bulunmaktadır. Kale Ardahan ili için önemli bir yapıdır. Zira tarihi kaynaklar incelendiğinde, kalelerin yeri ve önemi, saldırılar sonrası tekrar tekrar yapıldığı anlatılmaktadır. Evliya Çelebinin notlarından Ardahan; "kalesi yalçın bir kaya üzerinde kaya şeklinde şeddadi bir kaledir. Bir taraftan havalesi yoktur. Yetmiş iki kulesi, üç kapısı vardır. Ardahan çevresinde olan kaleler; Vale, Gümek, Acaris, Kinzo, Kazan kaleleridir. Bu kalelerin hepsi Lala Paşa fethidir. Mektepleri, çarşıları ve hanları vardır. Su ve havası soğuktur" diye yazmıştır (Koltuk, Sağlam, 2009: 9). Logodaki dağ görseli bölge hakkında ipucu vermektedir. Üstünde karları betimleyen bir beyaz leke bırakılmasından, ülke içerisindeki konumunu tahmin etmek çok da zor olmasa gerekir. Şehri simgeleyen demir Rus köprüsü Ardahan ili için geçmişten bugüne bir tanık gibidir. Kale köprüyle kontrast olacak renkte seçilmiş ve köprü ön plana çıkarılmıştır. Kura nehrini logodaki mavi renk temsil etmektedir. Logonun merkezindeki görsellerin soyutlandığı fakat tamamen resimsellikten arınmadığı görülmektedir.

Görselleştirme bir tasarımın en önemli evresidir. Yaratıcılığı zorlar. Tasarımsal düşünme süreci art arda sıralanmış basamaklar sisteminden öte alanları üst üste getiren iyi bir düşünce sistematiğidir. Tasarım sürecinde akılda tutulması gereken üç alan vardır; esinlenme, düşünce oluşturma ve uygulamadır (Uslu, 2017: 11).

3.2.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Ardahan valilik logosu şehri simgeler nitelikte olmasına rağmen çok fazla görsele yer verilmesiyle karışık denilebilecek bir tasarıma sahiptir. Ayrıca kullanılan font okunurluk açısından etkili bir seçim olmamıştır. Bu anlamda tasarımın şehri anlatan imgelerin ve renklerin yenilenebileceği görülmektedir. Günümüz logo tasarımlarında "az şey çoktur" anlayışından ortaya çıkan görseli ve hatırda kalıcılığı daha güçlü bir logo tasarlanabilir. Ardahan ilinin; tarihi, kültürü, coğrafi ve beşeri yapısını anlatan öğeler stilize edilebilir. Şehri simgeleyen bir ya da iki imgenin kullanılması logoya daha modern bir görüntü kazandırabilir.

3.3. Bingöl Valilik Logosu

Bingöl, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Bingöl ovasının Kuzeybatısında kurulmuştur. Bingöl şehri Çapakçur Deresi tarafından ortadan ikiye bölen bir köprü ile birbirine bağlanmıştır (Soylu, 2003: 88, 102).

Bingöl ili topraklarında pek çok uygarlığın izlerine rastlamak mümkündür. MÖ 4000- 5000 yıllarına kadar inen zengin tarihsel geçmişiyle Bingöl ve çevresi; Urartular, Asurlar, Hititler, Persler, Romalılar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi birçok devletin hâkimiyet alanı içerisinde yer almıştır (Bingöl Valiliği il tanıtım rehberi, 2015: 4).

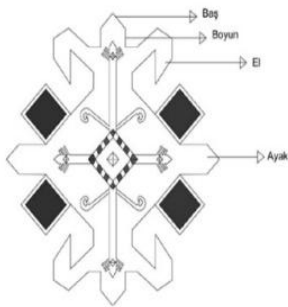
Bingöl bir efsane şehri olarak bilinmektedir. Bingöl isminin geldiğine inanılan efsane; bu bölgede savaşı ordulardan birinde su sıkıntısı yaşanır. Ordunun bir kolu su bulmaya gider ve bir göl bulur su ihtiyacı giderilir. Sonrasında su sıkıntısı yaşamamak için bu göl kenarına işaret bırakılır. Su bulmak için tekrar gönderilen başka bir kol su içmek için dağlara tırmanmaya başlar. Başlarındaki komutan bir tepeye çıkıp da yüzlerce gölü aynı anda görünce hayretini söyle ifade eder. "Burası bir göl değil bin göl" der. Ve böylece o savaşın yapıldığı bölgedeki şehrin adı "Bingöl" olarak anılmaya başlamıştır (Sakaoğlu, 1976: 336).

3.3.1. Ön İkonografik Betimleme

Ağrı ilinde görülen 16 yıldız ve daire formları bu loda da görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Bingöl Valiliği yazısı merkez elemanların etrafına bir eksen çevresine konumlandırılmıştır. Logonun merkezine doğru bakıldığında geleneksel bir motif-desen görülmektedir. Logonun tam merkezinde ise Türk bayrağının sembolleri ay ve yıldız bulunmaktadır. Logo da kırmızı renk kullanılmıştır.

3.3.2. İkonografik Çözümleme

Logonun merkezine doğru inildiğinde, bir desen form görülmektedir. Bu tip bir görselin tasarıma konulmuş olması yöreye ait motif ve desenleri akla getirmektedir. Bingöl ili Arakonak beldesinde yapılan bir araştırmada, halı dokuyan yöre kadınlarının işlediği motifler; ölçü, renk, motif açısından incelenmiştir. Arakonak beldesi halılarında bulunan ve insanı sembolize ettiği belirtilen motiflerin bulunduğu görülmüştür. Bu halılarda insan portrelerini halıya nakşetmeyip, insanları geometrik formlarla, motifler ortaya koyarak, soyutlamalarla ifade ettikleri görülmüştür (Butasım, 2006: 93). Logodaki geometrik şekil, motif olarak değerlendirildiğinde, Ardahan ilinin dokuma halılarında sıklıkla kullanıldığı görülebilir. Logoda halı ve kilim desenlerinde rastlanan geometrik form, yöre halkının inanışlarına göre yorumlandığında ise efsanelere değinmek gerekmektedir. Bu logodaki parçalı görüntü tıpkı bu şehrin gölleri için anlatılan destanların sembolik bir ifade gibidir. Bingöl Dağları'na ava giden bir avcı, bir kuş vurur. Avını temizleyip yeme arzusundadır. Avcı, kuşu yakınlardaki bir gölün suyunda temizlemek ister. Kuşu suya daldırır daldırmaz kuş canlanıp elinden uçar gider. Bu olay karşısında hayretler içerisinde kalan avcı, bu gölün,

öteden beri işittiği hayat suyu ile dolu olduğunu anlar. Fakat göl, bu sırrı anlaşılınca bin parçaya bölünür, her bir göl ayrı bir özellik taşımaya başlar (Sakaoğlu, 1976: 338). Bingöl ili isminin kaynağı, ilin coğrafi özellikleri, yöre halkının inanışları, bu imge üzerinde yorumlanabilmektedir.

3.3.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Bingöl Valilik Logosu değerlendirildiğinde Türkiye de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi kapsamında, Bakanlıkların kurumsal kimlik yönünden bütünlük arz etmesi amacıyla yeniden tasarlanmış kurum ve kuruluşların logolarında kullanılan ortak değerleri anlatan simgelerin bu logoda da tercih edildiği görülmektedir. Logo tasarımında şehri temsil eden bir izlek tespit edilmiştir. Bu izlek, bir ikon olarak değerlendirildiğinde yüklenen anlamlar ile kültürel değerleri veya ilin coğrafi özelliklerini anlatabilmektedir.

3.4. Bitlis Valilik Logosu

Bitlis, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat ve Yukarı Murat bölümlerinin sınırı üzerinde bulunmaktadır. Bitlis şehri; Doğu Anadolu'nun tarihî ve kültürel merkezlerinden biridir. Bitlis, Dicle'nin kollarından olan Botan suyuna karışan Bitlis Çayı'nın Güneydoğu Toroslar arasında açtığı dar ve derin bir vadide, deniz seviyesine göre 1400-1500 metre yükseklikte kurulmuştur (Tuncel, 1996: 102).

3.4.1. Ön İkonografik Betimleme

Bitlis valilik logosunu incelediğinde; beş tane dikey çizginin birbirine paralel ve eşit aralıklarda yerleştirildiği görülmektedir. Logodaki çizgilerin; üst ve alt bölümlerine kısaltma yapılarak orantısız bir hareket verilmiştir. Çizgilerin; üçü düz yerleştirilmiş, diğer çizgiler ise biri sola, bir diğeri sağa doğru biçimlendirilmiştir. Çizgilerin et kalınlıkları eşittir. Logodaki tipografik yerleştirmede ise, "Bitlis" yazısı "Valiliği" yazısına oranla puntosu büyük ölçekte ve kahverengidir. "Valiliği" yazısı turkuaz renkte kullanılmıştır. Logonun tamamına bakıldığında turkuaz ve kahverengiden oluştuğu görülmektedir.

3.4.2. İkonografik Çözümleme

Bitlis valilik logosu ilin coğrafi özelliklerini içinde barındırmaktadır. İlin tarihinde, türkülerine konu olan "Bitlis'te Beş Minare" modern tasarım içerisinde kendini ortaya koymaktadır. Logoda bu minareleri temsil eden öğeler beş adet dik konumda yerleştirilmiş çizgilerdir. "Bitlis'te Beş Minare" türküsüne konu olan minareler Ulu Cami, Şerefiye, Meydan ve Gökmeşan camilerine aittir. Beşinci minarenin ise Hatuniye, Kalealtı veya Kadri camilerinden birine ait olduğu, yıkılınca yerine yenisinin yapıldığı tahmin edilmektedir. Ayrıca bu minareler için dünden bugüne gelen önemli bir değer de bu minareler için yakılmış türkünün hikâyesidir. Osmanlı Rus savaşı sırasında işgaller yüzünden Bitlis harabe bir şehir haline gelmiştir. Zorlu mücadeleler sonucu mücadele kazanılmış ve düşman Bitlis'i, Van'ı terk edip gitmiştir. Bitlis'ten düşmanın çekilip gitmesinden sonra savaş esnasında Bitlis'ten yaralı ve perişan halde göç eden bir baba ve oğul, Bitlis'e geri dönmek üzere yola çıkmışlardır. Şehre hâkim konumdaki Dideban Dağı eteğine gelmişlerdir. Babası, şehirde bir canlı kalıp kalmadığını öğrenmek için oğlunu şehre göndermiştir. Baba orada hasta ve yorgun bir halde beklerken bir süre sonra oğul geri dönmüştür. Oğul uzaktan babasına şöyle seslenmiş "Baba şehirde yaşama dair hiçbir iz yok; Bitlis'te sadece beş tane minare ayakta kalmış; geriye kalan her şey harap olmuş..." Bunu duyan baba adeta yıkılmış bulunduğu yere diz çökmüş ve oğlunu yanına çağırarak kanlı gözyaşları içinde bu ağıtı yakmıştır (Güven, 2005: 328).

*Bitlis'te beş minare, beri gel oğlan beri gel.
Yüreğim dolu yâre, beri gel oğlan beri gel.
İstedim yanan gelim, beri gel oğlan beri gel.
Cebimde yok beş pare, beri gel oğlan beri gel...
Tüfeğim dolu saçma, beri gel oğlan beri gel.
Kaçma sevdiğim kaçma, beri gel oğlan beri gel.
Doksan dokuz yârem var, beri gel oğlan beri gel.
Bir yâre de sen açma, beri gel oğlan beri gel...*

Bitlis valilik logosunda bir diğer önemli bulgu, logodaki geleneksel bir motif olan “Eli Belinde” motifidir. Bu motif Anadolu’da; hem kenar suyunda hem de zemin süslemelerinde görülmektedir. Düz dokumalarda; dişiliği, doğurganlığı ve üremeyi temsil eder. Eli Belinde Motifi aynı zamanda annelik, dişilik, verimlilik, uğur, bereket, kısmet, mutluluk ve neşeyi de sembolize eder. Gelin kız ve çocuklu kız, ana kız gibi isimlerle de anılır. Anadolu halı ve düz dokuma yaygılarında insan figürü pek rastlanmamaktadır. Daha çok eli belinde diye anılan süslemeler insan figürüne benzetilmektedir (Balkanal, 2018: 346).

Renk tasarımcıya sınırsız olanak sunmaktadır. Vurgulanmadığı zaman kaybolacak bir bilgiyi renk kullanımı, sayesinde ön plana taşıyabilmektedir. Bilgiyi yorumlamak ve anlamak için renk, kültürel bir anahtar oluşturmaktadır. Logoda kullanılan kahverengi doğal, organik, güven veren bir renktir. Sıcaklık ve doğal iyilik izlenimi vermektedir. Turkuaz (Türk Mavisini): İyileştirici, ruhani, mistik ve egzotik bir renktir (Ambrose, Harris, 2013: 13-49-116).

Logodaki tipografik yerleştirmede ise, ‘Bitlis’ yazısı ‘Valiliği’ yazısına oranla puntosu büyük ve kahverengi kullanılmıştır. Valiliği yazısı Turkuaz renkte kullanılmıştır. Tipografik tasarım kendi içerisinde sadece dolaylı bir entelektüellik ile kalmayıp doğrudan görünürlükle, güçlü bir optik sorumluluğa da sahip olmalıdır. Tipografinin özü netlik ve kolay okunabilirliktir. Tasarımda işlevsellikten yola çıkılarak tasarlanmalıdır (Amstrong, çev.: Uslu, 35-36). Alan ekonomik kullanılmalı fakat yazı okunulabilmelidir. ‘Bitlis’ ve ‘Valiliği’ yazı karakterlerinin vurgu noktasında başarılı olduğu, fakat font seçiminde ‘v’ harfinin ‘u’ harfine yakın tasarlanmış olduğundan belli bir mesafeden okunurluğunun güçleşeceği görülmüştür.

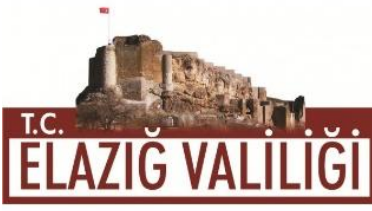
3.4.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Logo, modern tasarım içerisinde kültürel değerleri harmanlayabilmiştir. Logonun yalın bir şekilde, şehrin kültürel ve beşeri coğrafya özelliklerini yansıttığı, kurumsal bir çalışma olduğu, işlevsel olarak kullanılabileceği görülmüştür.

3.5. Elazığ Valilik Logosu

Anadolu’nun en köklü yerleşim alanlarından biri olan Harput, Doğu Anadolu Bölgesi’nin Yukarı Fırat Bölümü’nün güneyinde yer alan bir plato üzerinde kurulmuştur. Şehrin etrafı verimli ovaların yanı sıra, Fırat ve Murat nehirleri gibi önemli su kaynakları ile çevrilidir. Konum olarak, güney, kuzey, doğu ve batı istikametlerinde bulunan yerleşim yerlerini birbirine bağlayan bir mevkide bulunmasından dolayı, ilk çağlardan itibaren önemli bir yerleşim merkezi olmuş ve çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Kuzey ve Orta Anadolu ile Kuzey Mezopotamya, Kafkaslar, Suriye ve İran’daki bazı ticaret yollarıyla bütünleşmiştir (Uzun, Çakar, 2016: 337-338).

3.5.1. Ön İkonografik Betimleme

Logoda Elazığ iline ait tarihi bir kalenin fotoğrafı ve altında büyük puntolar ile yazılmış T.C. Elazığ Valiliği yazısı görülmektedir. Logoda bordo renk kullanılmıştır.

3.5.2. İkonografik Çözümleme

Logoda yer verilen Tarihi Harput Kalesi şehri temsil eden bir izlek olarak ortaya çıkmaktadır. Kalenin Eski Roma hâkimiyetindeki ismi Ziata Castellum dur (Güney, 2015: 272). Harput Kalesi; stratejik öneminden dolayı, eski çağlarda birçok devletin egemenlik kurmak istediği önemli bir savunma merkezidir. Çubukoğulları ile Türk hâkimiyetine geçen Harput; Artuklular, Selçuklular, Dulkadiroğulları, Akkayunlular ve Safevilerin idaresinde kalmıştır. 1516 yılında ise Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir (Uzun, Çakar, 2016: 337).

Yapılan bir araştırmada; Elâzığ'ın markalaşma sürecinde, şehir marka kimliği oluşturulurken Elazığ'ın logosunda yer alması en çok istenen unsurların Harput Kalesi ve Çayda Çıra olduğu sonucuna varılmıştır. Şehrin tarihine ve kültürüne vurguda bulunulması istenmiştir. Şehrin marka logosunda istenen renkler; bordo-beyaz olmuştur. Şehirler de tıpkı ürün ve hizmetler gibi pazarlamanın konusu olabilmektedir. Bu doğrultuda, pazarlama ve markalaşma uygulamalarını iyi yöneten ve başarı ile gerçekleştiren şehirler, daha fazla ziyaretçiyi, nitelikli insanı, yatırımcıyı şehre çekebilmektedir (Yücel, Öztürk, 2018: 77-97).

Logoda yer alan Tipografik düzende "İ" ve "Ğ" harflerinin uzantılarındaki beyaz renk ile bordo zeminde kontrast oluşturulmuştur. Beyaz renkte konumlandırılmış harf uzantıları, bir halk oyunu olan çayda çıra oyununun da ki çıraların-mumların ateşini temsil ettiği söylenebilir.

3.5.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Logo da verilmek istenen Harput Kalesi görseli, fotoğraf karesi zemininin bordo bir banda oturtturulması ile ortaya konmuştur. Logo tasarım açısından yetersiz gözükmekte aynı zamanda kurumsal kimlik için fotoğraf kullanımı çok doğru bir tercih olmamaktadır. Yukarıda bahsi geçen araştırmada belirtildiği gibi yöre halkının taleplerini kısmen karşılansa da tasarım zayıf kalmıştır.

3.6. Erzincan Valilik Logosu

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Erzincan ili, doğuda Erzurum, güneydoğuda Bingöl, kuzeyde Bayburt ve Gümüşhane, kuzeybatıda Giresun, batıda Sivas, güneyde Tunceli, güneybatıda ise Elazığ ve Malatya illeriyle çevrilidir.

3.6.1. Ön İkonografik Betimleme

Valilik logosunda sekiz farklı sembol kullanılmıştır. Logo dıştan içe doğru incelendiğinde, gri renkte kalın bir daire, dairenin üzerinde Türkiye Cumhuriyeti Erzincan Valiliği yazısı yer almaktadır. Bu kalın çemberin içerisinde; çift başlı kartal, iki tane koçbaşı, iki kılıç, iki rûmî bezeme, tek kubbeli cami, salkım üzüm, bakır form görülmektedir. Bakır form için kırmızı renk, çift başlı kartal ve içerisindeki diğer izleklerde de mavi renk kullanılmıştır. Logodaki izleklerin negatif / pozitif pozlandırıldığı zaman logonun merkezinin kartal simgesi üzerine kurulduğu görülmektedir.

3.6.2. İkonografik Çözümleme

Logonun kartal formunun içerisindeki izleklere teker teker bakıldığında, çift başlı kartal; Türk ve Altay mitolojisinde önemli bir mitolojik öğedir. Çift başlı kartalın, bakır tırnakları ve altın renginde kanatlarının olduğu, sağ kanadı ile güneşi, sol kanadı ile ayı kapladığına inanılır. Tanrı'nın güçlü bir bekçisidir. Çift başlı kartal Selçuklu Devletinin bayrağında ve armalarında yer almıştır. Çift başlı kartal motifine; eskiçağlarda Sümerler ve Hititlilerde rastlanır. Sümerlerde Lagaş kentinin simgesi çift başlı kartaldır. Aynı zamanda Hititlilerde, Büyük krallık döneminde Hattuşa, Alacahöyük ve Yazılıkaya'da ki kabartmalarda, yine çift başlı kartal görülmektedir. Kartal kuşlar arasında, ululuk ve yükseklik timsalidir. Bu inanıştan ötürü Türkler kılıç kabzalarında, çift başlı kartal figürü kullanmışlardır. Günümüzde Türk Polis teşkilatının armasında çift başlı kartal kullanılmıştır (Karakurt, 2012: 608). Logoda kartal ögesinin kanatlarının iki başına simetrik bir şekilde koç kafaları yerleştirilmiştir. Koç simgesi; Türklerde ve Moğollarda kutlu hayvandır. Türklerde gücün simgesidir koç. Ak koyun ve kara koyun olmak üzere iki zıtlığı ifade etmektedir. Akkoyunlu Devleti, Karakoyunlu Devleti gibi devlet adları bir hanedan adı olmaktan ziyade bu anlayışın bir sonucudur. Koç (Koçun) ve Koy (Koyun) olarak eril ve dişil biçimde anılır. Sözcük ayrıca savaşçılık ve güç gibi anlamlar içermektedir (Karakurt, 2012: 494).

Logoda kılıç, kanat ile gövdeyi ayıran bir çizgi uzuv şeklinde yerleştirilmiştir. Karşıdan bakıldığında tek bir hayvan, kılıçların kestiği alandan sağ ve solda ise iki koç kartala yaslanmış gibi görülmektedir. Kılıç, savaş ruhunun simgesi ve kutlu silah anlamındadır. İskitlerde kılıç tanrının bir simgesidir. Gökten gelen kılıçlar en güçlü silahlar olarak kabul edilir. Ölümsüzlük suyunu arayan Ural Han'a babası kıvılcımlar saçan elmas bir kılıç verdiğine, bu kılıcı yere vurunca su çıktığına inanılır. Bazı kahramanlar taştan doğarken ellerinde kılıçları vardır. Yine en çok bilinen, kılıcı suya vurunca suda yol açılır. Bu motif Hz. Musa'nın Kızıldeniz'i yarması akla getirmektedir (Karakurt, 2011: 129).

Logoda kartalın kanatlarındaki bezeme, rûmî motifi örneklerine benzemektedir. Rûmî motifi hayvanların mücadeleleri resmedilirken kullanılmıştır. Ekseriyetle kanat, kuyruk, gaga ve pençe gibi, hayvansal motif olan rûmîler, stilize edilerek daha çok bitkisel bir motifi andırır hale bürünmüştür. Rûmî motifi Uygur Türkleri' ne kadar dayanmaktadır (Yılmaz, E. & Şimşek, R., 2019: 622).

Logonun bakır formunun içerisine yerleştirilmiş tek minareli cami, şehrin geçmişinde izine rastlanan, İzzettin Paşa Cami olabilir. Erzincan merkezde olduğu bilinen cami, günümüze gelememiş olmakla birlikte kubbeli tek cami olması bakımından önem taşımaktadır. İzzet Paşa Camisi kubbe ile örtülü bir cami olması bakımından farklıdır (Naldan, 2017: 94).

Logonun izleklerinden biri olan üzüm, Erzincan ili için önemli bir ürün olmasından dolayı logoda vurgulanmıştır. Özellikle Erzincan'ın Üzümlü yöresinde yetişen siyah renkli, şekli basık-oval, aroması tatlı-mayhoş, konik şeklinde, sofralık bir üzüm cinsidir.

Logonun merkezinde yer alan bakır form kırmızı renkle ilişkilendirilerek bakır ile çağrışım yapması ve dikkat çekmesi amacı ile yerleştirilmiş olduğunu düşündürmektedir. Erzincan geleneksel bakır işleme sanatının yaşatıldığı nadir illerden biridir. Erzincan'da bakırcılık geleneği köklü bir tarihe sahiptir. Ustalar tarafından özel olarak tasarlanıp şeklin oyma tekniğiyle ve tekli kalemle bakıra işlenmesi yöreye ait özelliklerden biridir.

3.6.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Logodaki izleklerin yüklendikleri anlam ve taşıdıkları tarihi değerleri şehrin coğrafi ve beşeri özellikleri ile incelendiğinde logonun şehrin değerlerini yansıttığı görülmektedir. Duruşu ve hakimiyeti yüksek bir logo olmakla beraber daha modern bir hale getirilebilir. Logoda kullanılan

unsurların sayısının fazla oluşu “az çoktur” anlayışı temel alındığında; fazlaca ayrıntı ve izlek barındırmaktadır. Dolayısıyla logonun sadeleştirilmesi daha uygun olabilir.

3.7. Erzurum Valilik Logosu

Doğu Anadolu Bölgesinde Türkiye'nin rakım olarak en yüksek şehri olan Erzurum, kuzey sınırından uzanan Kaçkarlardan güney hududu çizen Bingöl Dağlarına kadar uzanmaktadır. Erzurum Fırat Nehrinin başlangıcı olan Karasu'nun yukarı havzasında Erzurum Ovasının güneydoğusundaki Palandöken dizgisinin Eğerli Dağı eteğinde geniş bir alanda bulunmaktadır (Mutlugün, Çarbaş, Denli, 2010: 18).

3.7.1. Ön İkonografik Betimleme

Logoda sağ ve sol kol üzerinde bir birine bakan iki kartal başı ilk bakışta dikkat çekmektedir. Logonun siyah / beyaz pozlandığında orta alandaki boşluk kitap, çiçek, motif gibi şekilleri akla getirmektedir. Logonun hemen altında ise mavi renkte geometrik bir form görülmektedir.

Valiliğe ait logonun sunusundan aldığımız bilgiler doğrultusunda, izlekler açıklanmıştır. Logonun tasarım fikrinde öne çıkan kavramlar; tarih, kültür, sanat, mimari, doğa ve turizmdir. Logoda öne çıkan dokular; Çift başlı kartal, Çifte Minareli Medrese, Palandöken Dağı ile Erzurum yöresine ait bitki çeşitleridir.

3.7.2. İkonografik Çözümleme

Logoda vurgulanan Çifte Minareli Medrese (Hatuniye Medresesi) XIII. yüzyılın ortalarından XIV. Yüzyılın ilk yarasına yaklaşık 50-60 yıllık bir zaman içerisinde tarihlendirilmektedir. Çifte Minareli Medrese Anadolu'nun en büyük açık avlulu medresesidir. 35.00 x 48.00 metre boyutlarında dikdörtgen bir alan üzerine kurulmuş, dört eyvanlı, açık avlulu, revaklı ve iki katlıdır. Taç kapıdaki dört panonun üzerinde hayat ağacı motifi bulunmaktadır. Ayrıca panolardan cephede yer alan ikisinde, çift başlı birer kartal dikkat çekmektedir (Mutlugün, Çarbaş, Denli, 2010: 294). Logonun geneline baktığımızda medreseye ait bezemelerin ve mimari yapının logoda sağ ve solda bulunan medrese minarelerini temsili kollarda uygulandığı görülmektedir. Açık avlu özelliği, kollar arasındaki boşluk ile de ifade ettiği söylenilebilir. Logonun zemin çizgisi üzerinde yer alan üçgen girintinin Palandöken Dağını simgelediği belirtilmiştir. Logoda geometrik bir forma sahip olan mavi altıgen, logonun öyküsün de kar tanesi olarak verilmiştir. Bir formun aslından kopmadan ayrıntılarından arındırarak ortaya konulan geometrik öğeleri, grafik tasarım uygulamalarında, özellikle logo tasarımlarında sıklıkla görülmektedir. Altıgen form, “Selçuklu mimarisinin temelini oluşturan kusursuz altıgen örüntüsü ile Erzurum'un üstüne bereket diye yağın altıgen kar tanesi” olarak betimlenmiştir. Bu izleği mavi renk temsil etmektedir. Mavi: Evrensel olarak serin ve arındırıcı olarak algılanmaktadır. Ayrıca mavinin suyu hatırlatması nedeniyle, sürekli, canlı, hayat kurtarıcı, takviye edici çağrışımlarda bulunur. Okyanusun, gökyüzünün ve doğanın rengidir (Ambrose, Harris, 2013: 118). Logoda kullanılan diğer kahve ve yaldızlı ton, zenginlik, güç ve ihtişamlı tasarımlarda tercih edilen bir renk grubunun tonlamasıdır. T.C. Erzurum Valiliği yazısı espasları açık, serifsiz, büyük harfler ile yazılmıştır.

3.7.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Logo tekbir çizgiye verilen yön doğrultusunda oluşturulmuştur. Modern tasarıma sahip bir logo çalışması analiz edilmiştir. Erzurum iline ait mimari ve tarihi izleri taşıyan tasarım elemanları kullanıldığı logonun kurum kimliği gibi görsel uygulamalarda ölçeklendirilerek rahatlıkla kullanılacağı görülmüştür.

3.8. Hakkâri Valilik Logosu

Doğu Anadolu Bölgesinde Türkiye'nin güneydoğu ucunu oluşturan Hakkâri, doğudan Türkiye-İran devlet sınırı ve güneyden Türkiye Irak devlet sınırı ile çevrelenmiştir. İki ayrı devletle sınırı olan ilin kuzeyinde Van ilinin Başkale ve Gürpınar ilçeleri, batısında Şırnak ilinin Beytüşşebap ve Uludere ilçeleri yer almaktadır.

3.8.1. Ön İkonografik Betimleme

Logodaki izlekler yukardan aşağıya doğru incelendiğinde; TC harflerini ve hemen yanında beş köşeli yıldız görülmektedir. Serbest bir çizgiyle verilmiş olan sıralı bir dağ formu, bu dağın bitimindeki çizginin sonunda da çiçek görseli bulunmaktadır. Çiçeğin aşağıya doğru bakması ve 'Hakkâri' yazısının son harfi olan "i" harfinin noktası, çiçeğin gövdesindeki stilize şekille verilmiştir. "Hakkâri" ve altında yer alan "Valiliği" yazısı ve logonun üst kısmında ki "TC" yine logonun geneline has serbest el yazısı fontlarından biri ile yazılmıştır. Logonun tek renk olarak mavi kullanılmıştır.

3.8.2. İkonografik Çözümleme

Hakkâri ilinin coğrafi ve beşeri özellikleri incelendiğinde öne çıkan, ili anlatan kısa tasvirdir. Hakkâri 3.000 metreyi aşan 30'un üzerindeki heybetli dağları, geçit vermez gibi görünen sarp yamaçları ile "Dağların Şehri" diye anılmıştır. Nitekim Hakkâri ilinin logosunda da bu vurguyu bir çizgi ve üç serbest hareketle dağ formu verildiği görülmektedir. Bu hareket sadece dağları sembolize etmekle sınırlı değildir. Şehrin bir diğer coğrafi özelliği de derin vadileri ve hızla akan akarsularıdır. Sıradağların geniş yer kapladığı Hakkâri, dünyanın çok az yerinde görülebilecek derin vadilere sahiptir. Bu derin vadilerden hızla akan akarsular ki, özellikle de ilkbahar aylarında kar erimeleri ile birlikte suların yükselmesi neticesinde, görsel bir şölene ev sahipliği yapmaktadır. Logoda ki ters lale yöreye ait coğrafi bir özellik ve aynı zamanda endemik bir bitkidir ve şehir açısından önemli bir yere sahiptir. Hakkâri Valiliği ile Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nca koruma altına alınmıştır. Ters Lale (Ağlayan Gelin) olarak adlandırılan bu çiçek kendine has görüntüsü ve endemik olması nedeniyle bir turizm değeri olarak ön plana çıkmaktadır. Hakkâri'nin Cilo Dağları ve yakın çevresinde doğal ortamda yetişmektedir (Hakkâri Valiliği, 2010: 23-47).

Logoda bulunan beş köşeli yıldız, Türk Bayrağındaki mevcut ay yıldız ile aynıdır. Bağımsızlık sembolüdür. Yıldız TC yazısı ile bütünleşerek "C" harfi Ay'ı, yıldızda beş köşeli olması nedeniyle Türk bayrağının yıldızını temsil etmektedir. Buradaki iki öge bayrak, bağımsızlık vurgusu yapmaktadır.

3.8.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Logo Hakkâri ilinin coğrafi değerlerini yansıtan bir tasarımdır. Klasik logo çalışmalarından farklı özgün bir çalışma olduğu görülmektedir. Logoda tek renk kullanılması, ekonomik ve baskı maliyetini düşüren bir tercih olmuştur. Valilik gibi kamu kurumunu temsil eden bu logonun kamu otoritesini hatırlatmasının aksine, genel itibarıyla turizm sektöründe kullanılan logoları çağrıştırmaktadır. Dolayısıyla logoyla verilmek istenen mesaj; Hakkâri'nin gezilip görülmeye değer turistik değerlerinin varlığı olabilir.

3.9. Iğdır Valilik Logosu

Türkiye'nin doğu ucunda bulunan Iğdır'ın kuzey ve kuzeydoğu sınırını, Aras Nehri ve bu nehrin oluşturduğu Türkiye-Ermenistan sınırı oluşturmaktadır. Doğusunda Azerbaycan'ın

Nahcivan Özerk Cumhuriyeti ve güneydoğusunda İran sınırı yer almaktadır. Güneyinde Ağrı ili bulunmaktadır.

3.9.1. Ön İkonografik Betimleme

Logo dıştan içe doğru incelendiğinde, sarı bir çember, çemberin gövdesine sarılı T.C. Iğdır Valiliği yazısı ve 1992 tarihi görülmektedir. Çemberin içerisinde mavi bir zemin ve üstünde bir ağaç, ağacın üzerine yerleştirilmiş; bulut (pamuk), dağ, dağ üzerinde karlı tekke, güneş bulunmaktadır. Ağacın önünde folklor kıyafetleri ile bir kadın ve bir erkek, figürü görülmektedir. Logoda kahverengi, sarı, yeşil, siyah, beyaz renkler kullanılmıştır.

3.9.2. İkonografik Çözümleme

Logoda sekiz izlek tespit edilmiştir. İlk izlek logonun ana odağı olan ağaç imgesidir. İmgeler bakılan şeyin nasıl anlaşılması ve ona nasıl tepki verilmesine yardımcı görsellerdir. İmgeleri, örüntü, bitişirme, kolaj gibi teknikler ile de ortaya konulabilmektedir. Ağaç ikonu; dünya mitolojilerinde "Hayat Ağacı" olarak da anılmıştır. Dünya ağacı; Demir kavak motifi Türklerde yerli bir inanıştır. Bir çeşit göğün direği olan bu kavağı, Altay-Türk masallarında "Temir- terek" adıyla geçmektedir (Ögel, 1995: 480). Logoda ağacın gövdesindeki bulut yöreyle özdeşleşmiş pamuk üreticiliği "beyaz altın" anlatmak istiyor olabilir. Cumhuriyet döneminden sonra hızla artmaya başlayan pamuk üreticiliği son yıllarda iklim rejiminde meydana gelen değişimle azalsa da pamuk Iğdır ili ile özdeşleşmiş bir üründür.

Logoda dıştan içe doğru bakıldığında; dağ görselleri, altında yeşil bir alan görülmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nin doğusunda güneyden uzanan volkanik yüksek dağlık alanlar bulunur, bu dağlık alanın kuzeyinde yer alan Iğdır Ovası'dır. Logodaki dağ silueti Büyük Ağrı Dağı ve Küçük Ağrı Dağını temsil ediyor olabilir. Çünkü Iğdır, bir çanak gibi düşünüldüğünde Ağrı iline göre daha düşük bir rakımdadır. Dolayısıyla Ağrı Dağı Iğdır'dan daha haşmetli ve daha yüce görülmektedir. Iğdır'ın rakımının düşük ve çanak biçiminde bir araziye sahip olması kışlarının daha ılık geçmesine ve böylece pamuk üretimine uygun bir ortam oluşmasına neden olmaktadır.

Dağların üzerindeki Kar tekkesi daha önceki illerimizde açıklanmıştır. Şehrin karlı tabiatını ve yükseltisini anlatmak için tasarımlarda tercih edilmektedir. Güneş görseli; Türkiye'de güneşin doğuşunu ilk gören il, en doğuda bulunan Iğdır ilidir. Dolayısıyla da güneş, ilk önce Iğdır ilinde doğar ve batar. Bu nedenle güneş ikonu logoya yerleştirilmiş olabilir.

Bir erkek bir de kadın figürünün stilize edilerek kullanılmış olduğu görülmektedir. Halk oyunları, kültürel mirasın sonraki kuşaklara aslını koruyarak aktarılmasında önem taşımaktadır. Iğdır yöresi halk oyunları Kars ve Iğdır'da hem Halay adı taşıyan yerli oyunlar, hem de Azerbaycan Türklerinin "Yallı" türü oyunları şeklindedir. Yalnızca Kars ve Iğdır'daki Azerbaycan oyunlarına Garmon adı verilen Akordeon benzeri körüklü bir saz kullanılmaktadır (Eroğlu, 2017: 74).

Iğdır Valiliği yazısı ve 1992 yılı daire formu içerisinde yarım daire olarak dizilmiş serifli büyük harfler tercih edilmiş, şehrin kuruluş yılı belirtilmiştir.

Logoda kullanılan renkler: Sarı renk, binlerce yıldır iyiliği ve cenneti ifade etmiş ve yükseliş anlamında kullanılmıştır. İlkel toplumlarda sonsuza dek yaşamı simgelemiştir. Mavi; renklerin mabedi diye anılır, bir olgunluk ve hoşgörü içerir, doğallık, güven ve huzurun rengidir. Yeşil renk; doğayı, bitkileri genel olarak canlılığı ifade etmektedir. Yeniden doğuşu simgeler. Siyah renk; ağırbaşlılığı, resmiliği simgeler (Coşkun, 1995: 51-83). Beyaz renk; doğruluğu, şeffaflığı, saflığı simgeler, insanlar üzerinde herkesçe bilinen olumlu izlenimler bırakır. Tertemiz bir başlangıcı,

lekesiz bir geçmişi içerir (Coşkuner, 1995: 94). Beyaz renk, Türk mitolojisi ve kültüründe yaygın olarak kullanılan bir renktir. Türklerde aklık; temizlik, arılık, ululuktur. Devletin adalet ve gücünü simgeler. Ak rengin bu yüce ve olumlu anlamalarından dolayı ak soylu olmak ve ruhun soyluluğunu bu renk aracılığıyla ifade etmek, ataların ak olması Türk metinlerinde, destanlarında, hikâyelerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır (Ögel, 1991: 377-400).

3.9.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Logo, şehri temsil açısından görsel veriler içermektedir. Kurum kimliği içerisinde logonun işlevselliğine bakıldığında tasarımın rozet boyotuna düşürüldüğünde merkezde bulunan izleklerin değer kaybettiği, anlamını yitirdiği ve tanımlanmadığı görülmektedir. Logonun az görselle daha etkili bir forma getirilebileceği düşünülmektedir.

3.10. Iğdır Valiliğinin Yeni Logosu

Iğdır ilinin valilik logosu, makale çalışması sürecinde güncellenmiş olup, yeni logonun da değerlendirilmesi yapılabilmektedir. Valilik yetkililerinden alınan sözel bilgiler doğrultusunda, valilik logosunun izlekleri analiz edilmiştir.

3.10.1. Ön İkonografik Betimleme

Logonun merkezinde 5 adet kılıçtan oluşan mimari bir yapı, bu yapının sağ ve solunda bir büyük bir küçük dağ görseli, logonun iki köşesinde yer alan iki başak bulunmaktadır. Logonun tabanında büyük puntolar ile Türkiye Cumhuriyeti Iğdır Valiliği yazısı bir birine paralel, farklı yazı kalınlıklarında yazılmıştır. Logoda tek renk sarı yıldız kullanılmıştır.

3.10.2. İkonografik Çözümleme

Logonun ana merkezinde şehir ile özdeşleşen ve manevi değeri yüksek bir yapıt bulunmaktadır. Ermeniler Tarafından Katledilen Şehit Türkler Anıt ve Müzesine ait görsel merkeze yerleştirilmiştir. Anıt, Iğdır il merkezinde şehrin doğu girişinde, sınır kapısına giden yol üzerindedir. Anıtın, bu yol üzerinde yapılmasının nedeni Ermenistan, İran ve Azerbaycan'dan gelen insanların ilk olarak bu anıta karşılaşmalarının sağlanmasıdır. Iğdır ili ve civarı 1915-1920 yıllarında Ermeni mezalimini yoğun olarak yaşamış bir bölge olduğundan Soykırım Anıt Müzesi şehit edilen vatan evlatlarının anısına dikilmiştir. Üçgen biçimli bir arazinin ortasında, suni bir tepeye yerleşen, daire planlı salon içerisinde Ermenilerin katlettiği şehitler için sembolik bir mezar bulunmaktadır. Simgesel mezar taşı olan bu solon Soykırım Müzesinin merkez bölümüdür. Anıtta dikey olarak gökyüzünü gösteren beş adet dev kılıç; masum Müslüman halkı soykırımdan kurtarmış Türk Ordusunun şerefine, onun şehit ve gazilerinin hatırasına yükselmiştir. Beş dev kılıcın eğri uçları yukarıda birleşerek kubbe şeklini almaktadır (kulturportali.gov.tr, 2020). Anıtın sağında ve solunda bulunan iki dağ ise, şehrin Aralık ilçesinden Büyük Ağrı Dağı ve Küçük Ağrı Dağının görünüşünü yansıtmaktadır. Logonun içerisinde yer alan güneş, Türkiye de güneşin doğuşunu karşılayan ilk şehrin Iğdır ili oluşundan dolayı logoda yer almaktadır. Güneş, önce Iğdır ilinde doğar ve batar. Logoda bulunan iki adet başak görseli ise şehrin bolluk-bereketini ve Iğdır'ın bir tarım şehri olduğunu simgelemek amaçlı yerleştirilmiştir. Logonun tipografik yerleştirilmesi logodaki görsellerle doğru orantılı ve okuna bilirdir.

3.10.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Iğdır valiliğine ait logo çalışması şehri temsil etme ve tasarım açısından başarılıdır. Valilik logosu, şehrin değerlerini ve kültür miraslarını anlatan bir tasarım anlayışıyla oluşturulmuştur.

Ancak logoda bulunan dağ silüetindeki lekelerin çokluğu ve güneş simgesinin logoyla bir bütünlük sağlayamadığı görülmektedir.

3.11. Kars Valilik Logosu

Kars, doğal sınırları itibari ile Rusya, İran, Kafkasya ve Karadeniz havzası arasında önemli bir stratejik konuma sahiptir. Bu nedenle Urartu'dan Osmanlı Devleti'ne kadar sayısız gücün hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Bölgeye hâkim olan her devlet ve kavim bölgede coğrafi ve beşeri izler bırakmıştır.

3.11.1. Ön İkonografik Betimleme

Logo daire şeklinde tasarlanmış olup büyük bir daire ve o dairenin içinde ikinci küçük daire, merkezine kurulu bir tasarımdan meydana gelmektedir. Büyük dairede yeşil bir kontur bulunmaktadır. Logoda içeriye doğru gidildikçe Türkiye Cumhuriyeti Kars Valiliği yazıları ile tipografik bir yerleştirme yapıldığı görülmektedir. Yeşil kontürlü ikinci bir daire ve merkezinde de görseller izlenmektedir. Logonun merkezinde kale fotoğrafı, Ebû'l Hasan Harakân-i Türbesi ve Kümbet Camisi (Havariler Kilisesi) yer almaktadır.

3.11.2. İkonografik Çözümleme

Daire şeklindeki logoda yeşil renkte bir kontur (dış çizgi) görülmektedir. Bu tür çizgiler tasarımlarda ve kurum kimliği çalışmaları içerisinde rahatça sınırlılıkları belirleyebileceği gibi görünürlüğünü ve dikkat çekiciliği de arttırmaktadır.

Tipografik yerleştirmede yazı karakterlerinin tümü büyük harf (majüskül) dik ve düz olarak dizilmiştir. Büyük harf bir tasarım ögesi olarak, tasarımda kullanıldığında harf aralarını açmayı tercih ederiz. Büyük harfler birbirlerine daha az bağlıdırlar, bu nedenle onları aralık verilmiş dizgide görmeye ve okumaya daha alışkınsızdır (Ambrose, Harris, 2014: 23).

Logodaki izleklerden Kars Kalesi'nin Urartu Devleti zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir. Kale günümüze kadar, Pers, Sasani, Roma, Bizans, Ermeni, Selçuklu, Moğol, Timurlu, Akkoyunlu, Osmanlı ve Rus hâkimiyetinde kalmıştır. Kale, Karadağ tepesinde kurulmuş olup, bu tepenin hemen eteğinden Kars Çayı geçmektedir. Kalenin inşasında kullanılan geometrik şekil dikdörtgen olup, kullanılan inşaat malzemesi kesme taştır (Kızılkaya, 2009: 203-205).

Logonun sağ tarafındaki mimari yapı Kars ili içerisindeki Evliya Camiidir. Evliya camii öncesinde Harakani Türbesi iken 1064 yılında Anı'yı Fetheden Selçuklu sultanı Alparslan tarafından Harakani Külliyesi kurulmuştur. 1579 yılında III. Murad'ın emri ile Küllüye genişletilerek Evliya Camii yapılmıştır. Ebû'l Hasan Harakân-i tasavvufun kıymetli isimlerinden biridir. Ünlü sûfî Mevlâna Celâleddîn Rûmî Mesnevî'nin birçok yerinde ondan saygıyla söz etmiş ve onun bazı sözlerini, kerametlerini ve menkıbelerini anlatmış ve yorumlarda bulunmuştur (Çiftçi, 2005: 565). Ebul Hasan Anadolu'nun Türkleşmesi için müritleri ile birlikte hizmette bulunmuş tevazu sahibi bir evliya ve aynı zamanda o Anadolu'nun fethi için Alperenlik ruhuyla şehit düşmüş bir zattır.

Logoda bir diğer mimari yapıda Kümbet Camii (Havariler Kilisesi) Selçuklu Kümbetlerine benzemesinden ötürü Kümbet Camii olarak isimlendirilir. Belgrat Kralı Abbas II. Takvor Kars'ı başkent yaptığı sırada 932-937 yılları arasında 12 Havari adına yaptırmış bir kilisedir. Günümüzde camii olarak kullanılmaktadır.

3.11.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Şehrin tarihini yansıtan mimari yapılar logoda kullanılmıştır. Ancak bu imgeler düz anlatımsal hali ile yani olduğu gibi sunulmuştur. İmgeler stilize edildiği takdirde görseli yüksek bir form yakalanabileceği düşünülmektedir. Bu tarihi doku stilize edilerek, dengeli uyumlu, kolay anlaşılır bir logo şehri temsil edebilir. Negatif bir fotoğraf görseli ile anlatılmaya çalışılan logonun unsurları, iç içe girmiş ve bu durumdan ötürü görsel karmaşa oluşmuştur.

3.12. Malatya Valilik Logosu

Doğuda Elazığ, kuzeyde Erzincan ve Sivas, batıda Kahramanmaraş, güneyde Adıyaman, güneydoğuda Diyarbakır illeri ile çevrilidir. Malatya genel olarak yüksek plato ve dağlardan oluşan bir arazi yapısına sahiptir. Malatya, Sultansuyu ve Sürgü Çayı vadileri ile Akdeniz'e, Tohma Vadisi ile İç Anadolu'ya, Fırat Vadisi ile Doğu Anadolu'ya açılarak, bu bölgeler arasında bir geçiş alanı oluşturmaktadır.

3.12.1. Ön İkonografik Betimleme

Malatya valilik logosunun ilk göze çarpan izleği, turuncu renkte bir bütünün parçaları olan üç geometrik formdur. Hemen altında Malatya'nın "m" harfi görülmektedir. Harf gövdesinden aynı et kalınlığı ve küçük tekrarları ile önden arkaya bir bütün oluşturmuştur.

3.12.2. İkonografik Çözümleme

Logoda bulunan turuncu renkteki geometrik üç izlek, şehirle özdeşleşen kayısıdır. Türkiye'nin en önemli kayısı üretim merkezi Malatya'dır. Dünya yaş ve kuru kayısı üretiminde birinci sırada yer alan Türkiye, gen kaynakları ve üretim alanları bakımından büyük bir potansiyele sahiptir. Gerek ağaç sayısı ve gerekse kayısı üretim miktarı ile Malatya sadece Türkiye'nin değil dünyanın en önemli kayısı üretim merkezidir.

Logoda bulunan "m" harfi hem tipografik açıdan hem de yöreye ait kemerli mimari yapıları bakımından şehri temsil etmektedir. Bir şehrin önemli simgeleri geçmişten geleceğe uzanan somut belgeleridir. Malatya bu bakımdan oldukça zengin bir ildir. Şehri saran tarihi yapılardan bazıları; Yusuf Ziya Paşa Camii, Tahtalı Minare Camii, Yeni Camii (Hacı Yusuf Camii), Ulu Camii, Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı, Çarşı Camii, Venk Klisesi, Fırıncılar Höyüğü gibi çok sayıda esere ev sahipliği yapmaktadır. Malatya'nın tarihi dokusunu çağrıştıran form tekrarı ile logo şehri temsil etmektedir.

Logo ve amblem çalışmalarında yapılan soyutlamalar şehrin coğrafik unsurları olabileceği gibi tarihi yapılarını da içine alır. Logoda gördüğümüz stilize edilmiş form her açıdan değerlendirilmeye elverişli gözükmektedir. Örneğin "m" harfi; içerisinde yer verilen Nurhak Dağları, Beydağı, Akçababa Dağları, Yama Dağını destekleyen tepe formuna, tarihi temsil eden (cami, kemer, köprü vb) destekleyen yapı formuna, şehir ismini temsil eden bir harf formuna sahiptir.

Turuncu renk; en sıcak renklerden biridir. Oluşturduğu sıcak his, akla mevsim değişimini, yazı getirir. Turunçgiller ile yaptığı çağrışımla da sağlıklı olanı düşündürür. Yön işaretlerinde ve gıda ambalajlarında sıklıkla tercih edilir (Ambrose, Harris, 2013: 112). Renk çiftlerinin anlamlarına

baktığımızda turuncu ve mavi; coşkulu bağlılık ve birlikteliğin güvenini yansıtmaktadır (Çoşkuner, 1995: 101).

T.C. Malatya Valiliği yazısı için kullanılan serifli font, tasarımda konumlandırıldığı alana zemin oluşturmuştur.

3.12.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Logo içerisindeki geometrik formların yerleştirilmesi ile orantılı ve tutarlı bir çalışma olmuştur. Modern tasarımın yanında az şey ile çok şey anlatan güçlü bir tasarım ortaya konulmuştur. Logo leke değeriyle de sağlam bir forma sahiptir. Kurum kimlik çalışmalarında rahatlıkla kullanılabilir.

3.13. Muş Valilik Logosu

Doğu Anadolu bölgesinde bulunan Muş, doğudan Ağrının Patnos ve Tutak, Bitlis'in Ahlat ve Adilcevaz, kuzeyden Erzurum'un Karayazı, Hınıs, Tekman, Karaçoban, batıdan Bingöl'ün Karlıova ve Solhan, güneyden ise Diyarbakır'ın Kulp, Siirt'in Sason ve Bitlis'in Güroymak ve Mutki ilçeleri ile çevrilidir. Muş Güney Doğu Toros Dağlarının uzantısı olan Haçreş dağlarının önemli zirvelerinden Kurtik Dağının kuzeye bakan yamaçlarında, Çar ve Karni derelerinin aktıkları vadiler arasında kurulmuştur.

3.13.1. Ön İkonografik Betimleme

Logoda önceki bölümlerde açıklanan 16 yıldız ve daire formları görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Muş Valiliği yazısı merkez elemanların etrafına bir eksen çevresine konumlandırılmıştır. Logonun merkezinde geleneksel bir motif-desen bulunmaktadır. Logoda Türk Bayrağının sembolleri ay ve yıldız bulunmaktadır. Logo da kırmızı renk kullanılmıştır.

3.13.2. İkonografik Çözümleme

Logonun merkezinde lale sembolü bulunmaktadır. Lale ile Muş şehri arasındaki ilinti incelendiğinde; Muş lalesi (Tulipa sisstensis Baker) endemik bir bitki türü olduğu görülmüştür. Bu bitkinin Türkiye'deki en önemli popülasyon alanları, Muş ve Bulanık ovalarıdır. Muş lalesinin asıl önemi, "endemik" bir tür olması yani, dünyada yalnızca Türkiye'de yetişmesi ve en önemli popülasyon alanının da Muş ilinde olmasıdır (Sayılan, 2015: 473-474). Muş'un, geniş yaylalarında yetiştirilen bu endemik tür yöre insanı için önemli olduğu kadar Türkiye içinde kıymetli bir üründür.

Motif, figür, desen, sembol vb. şekiller tarihin belirli bir noktasındaki düşünce ve davranışların ürünleridir. Osmanlıda bir döneme ismini veren bu çiçek özellikle sarayda çok sevilmiştir. Osmanlı ve Selçuklu süslemelerinde lale motifi bolca tercih edilmiş, çini süslemelerine uygulanmıştır. Lâlenin Osmanlılar tarafından bu kadar kabul görmesinin sebeplerinden biri de Arap harfleri ile lale şeklinde yazıldığında, Allah kelimesindeki bütün harfleri kapsamasıdır. Lâle, Arap harfleri ile yazılır ve tersinden okunursa (hilal) = Ay olur; Hilal veya Ay'da Osmanlı Devleti'nin amblemidir (Dizel, T. Özkaya, K. 2019: 262-270-271). Logoda lale içerisine yerleştirilen ay ve yıldızın lale ile birlikte kullanımıyla da geçmişten bu güne, ecdadın geleneklerini sürdürmek amacıyla logolarda uygulandığı görülmektedir.

Logoda Türkiye Cumhuriyeti Muş Valiliği yazısı kırmızı renkte ve büyük harf tercihiyle okunaklı bir şekilde yerleştirilmiştir. Logonun yazılarını içine alan dairede şehrin kuruluş yılı 1929 vurgulanmak istenmiştir.

3.13.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Logonun içerisinde yer alan görsellerin tasarımda bulunma amacı değerlendirilmiştir. Logo diğer kurum ve kuruluşlardaki logolar ile ortak özellikleri barındırmaktadır. Logoda özgün kısım merkezidir. Merkezde kullanılan simge şehri anlatan nitelikte olup, şehrin birkaç yönü ile ele alınabileceği düşünülmüştür.

3.14. Tunceli Valilik Logosu

Tunceli, kuzeyde ve batıda Munzur Dağları ile Karasu Irmağı, doğuda Bingöl Dağları ve Peri Suyu, güneyde Keban Barajı Gölü ile çevrilidir. Belirgin doğal sınırlarla kuşatılmış olan il toprakları, doğuda Bingöl güneyde Elazığ, batı ve kuzeyde Erzincan illeriyle komşudur.

3.14.1. Ön İkonografik Betimleme

Logoda dıştan içe doğru bakıldığında; sınır çizgisindeki daire formuna espaslar bırakılarak desen, şekil verilmiştir. Daireden sonra içe doğru 16 tane yıldız eşit aralıklarla konumlandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ve Tunceli Valiliği yazılarından sonrada logonun orta alanında Türkiye haritası ve bu harita merkez alınarak çıkartılan çizgiler görülmektedir. Haritanın ortasında ay ve yıldız üstünde ise Atatürk'e ait bir silüet bulunmaktadır. Logoda kırmızı renk kullanılmıştır.

3.14.2. İkonografik Çözümleme

Bakanlık logoları ile aynı olan dış hattan içeri doğru inildiğinde, Türkiye Cumhuriyeti ve Tunceli Valiliği yazıları görülmektedir. Logo tasarımlarında bir standart belirlenmiş ise tipografik düzenlemelerde bu sınırlılığın içerisinde kalmaktadır. Metin dizilimi de logonun doğrultusunda şekil almaktadır. Bu tasarımlar da kurum isminin uzaktan okunabilirliği önemlidir. Dolayısıyla genelinde büyük ve aralıklı yerleştirme görülmektedir. Doğu Anadolu Valilik logoları içerisinde tasarım olarak bakanlık logoları baz alınan logo uygulamalarında, özgün kısımlar merkezdedir. Tunceli Valilik logosunda harita kullanımı ile milliyetçilik, vatan, millet, bayrak sevgisine vurgu yapılmış olduğu söylenebilir. Harita merkez alınarak kaçış noktaları daire içerisine uzamaktadır. Bu çizgilerin; ülkenin doğusu ile batısı, kuzeyi ile güneyinin bir bütün olduğu mesajını verdiği söylenebilir. Türkiye'nin ışık (başarı, istikrar, sağduyu vb.) saçtığı, anlatmak amacı da yerleştirilmiş olabilir. Atatürk silüeti, yine Türkiye'nin ortak değerlerini anlatan bir simgedir; Cumhuriyetin kurucusu, bağımsızlık savaşının sembollerinden, ulu önder Atatürk'ün silüeti yer almaktadır.

3.14.3. İkonolojik Yorum ve Sonuç

Tunceli valiliğine ait logo bağlı bulunduğu bakanlığa yani içişleri bakanlığına ait logo temel alınarak üretilmiştir ve ülkedeki bakanlık ve birçok kurum ile ortak özellikleri içerisinde barındıran bir logodur. Birlik beraberlik mesajı güçlü bir logo olmakla beraber, şehrin coğrafi ve ya beşeri özellikleri logoya yansıtılmamıştır.

3.15. Van Valilik Logosu

Van Türkiye üzerinde Doğu Anadolu Bölgesi'nin içindeki Yukarı Murat-Van bölümündeki Van Gölü Kapalı Havzasında yer almaktadır. Kuzeyden Ağrı ili; batıdan Van Gölü ile Bitlis ili; güneyden Siirt, Şırnak ve Hakkâri illeriyle çevrilidir.

3.15.1. Ön İkonografik Betimleme

Logoda sarı renkte dairesel bir form altında serbest çizgilerin bir araya gelmesi ile oluşturulmuş bir şekil mevcuttur. Şekil koyu mavi ve açık maviden oluşmaktadır. T.C. Van Valiliği yazısı logonun zemininde mavi renkte kullanılmıştır.

3.15.2. İkonografik Çözümleme

Logoda yer alan sarı renkteki yuvarlak dairenin güneşi sembolize ettiği düşünülmektedir. Güneş sembolü Van ili için söylenen "En güzel güneş Van'dan doğar ve Van Gölü'nden batar" sözünü akla getirmektedir. Güneş tarlası olarak adlandırılan Van ili, yaz aylarında en fazla güneş enerjisini alan, Karaman ve Antalya illerinden sonra üçüncü ildir. Van'ın eski adı "güneş şehri" anlamına gelen "Tuşba" dır. Van ili güneş enerjisi bakımından avantajlı bir şehirdir (Yaman, Yakın, Behçet, 2019: 445-449).

Türklerin düşüncesinde güneş, her zaman birinci sırayı almıştır. Çünkü Türkler her çağda güneşli yerlerde yaşamayı seçmişlerdir. Hunlarda güneş doğunun sembolü iken ay da batının sembolüdür. Türk düşüncesi ve destanlara baktığımızda güneş ana, ay babadır yani güneş dişi, ay ise erkek olarak yer almaktadır (Ögel, 1995: 187).

Logoda yer alan serbest çizgiler ile oluşturulmuş görsel, Van Gölünü temsil etmektedir. Van ili için Van Gölü Havzası; bitki örtüsü, tarihi, kültürü, üzerindeki yaşamıyla ve daha birçok özellikleriyle turizm açısından önemlidir. Etrafında birçok koyu ile Nemrut Krater Gölü, Süphan, Artos vb. dağlar ile adeta bir çanağın içinde bulunan Van gölü, mavi ve yeşil tonlarına sahiptir. Van Gölü sahilleri boyunca ve adalarında Ermeni Kilisesi ve manastır kalıntıları vardır. En iyi korunmuş onuncu yüzyıldaki Kutsal Haç Kilisesidir. Akdamar Adası'nda yer alır. Kral Gagik Artzruni tarafından 915 ve 921 yılları arasında inşa edilmiştir. Dış duvarlardaki rölyefler kutsal kitaba ait "Adam and Eve" (Âdem ve Havva), "Jonah and the whale" (Yunus ve Balina), David (Davud) ve Goliath (Golyat) gibi hikâyeler sunar. Van Gölü'nün zengin florası, yüksek rakımı ve eşsiz doğasıyla çok sayıda canlıya ev sahipliği yapar (<http://www.vangoluaktivistleri.com/vangolunun-turizm-acisindan-onemi/>).

Logoda yer alan daire ve altındaki serbest çizgiler bir bütün olarak bakıldığında kollarını iki yana açmış bir insan görseli oluşturmaktadır. Van Valiliği yazısı logo içerisinde rahatlıkla okunabilmektedir.

3.15.3. İkonolojik Yorum Ve Sonuç

Van valiliği logo tasarımı klasik daire logo formatında çıkabilmiş modern hatlara sahip, yenilikçi, dinamik bir tasarımdır. Logo ölçeklendirildiği zaman leke değerinde azalmalar görülmektedir. Logo şehrin coğrafi ve beşeri özelliklerini yansıtmaktadır.

DEĞERLENDİRME, SONUÇ ve ÖNERİLER

Amblem ve logolar kurumsal kimlik kavramının en önemli yapı taşıdır. Kurum hakkında bilgi veren faaliyetlerini gösteren ve ilk bakışta göze çarptığı için akılda kalan unsurlardır. Bu anlamda amblem-logo tasarımları görsel ve içerik bakımından çok önemlidir.

Yapılan bu araştırmada Doğu Anadolu bölgesinde yer alan illerin valilik logolarının tasarımları incelenmiş, ikonografik çözümlenmeleri yapılmış ve ikonolojik olarak yorumlanmıştır.

Valilik logoları incelenen iller; Erzurum, Erzincan, Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Muş, Malatya, Van, Tunceli, Kars, Hakkâri'dir.

Simgesel dil (Iconography) ikonografi yöntemi dünden bugüne; Ortaçağ ve Rönesans Sanatına uygulanmış bir araştırma ve eleştiri yöntemidir. Sanat yapıtı, gerçekçiliği dile getirdiği gibi açık ve ya örtük anlamlarda taşır bünyesinde, bu nedendir ki yapıtı bir bütün olarak anlamlandırıp kavrayabilmek için yapıtın anlatım özellikleri kadar, anlattığı veya görünür kıldığı şeylerinde bilinmesi gerekmektedir (Tükel, 2005: 9).

Çalışmada logo analizleri yapılırken gerek renk ve gerekse sembolik anlamda aynı-benzer özelliklere sahip olan valilik logolarında önceki bölümlerde anlatılan niteleme ve açıklamalara (renk, biçim, form, içerik, benzerlik vb.) sonra gelen bölümlerdeki logolarda yer verilmemiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre; Doğu Anadolu illerinin valilik logolarında bulunulan bölge ve ilin lokasyonunu simgeleyen ikonik göstergeler tespit edilmiştir. Bazı logoların tasarım yönü güçlü iken bazı logoların tasarımlarının diğerlerine göre daha zayıf olduğu görülmüştür. Logo ve amblemler günümüz koşulları ve beğenisine göre şekil alan kendi içerisinde tutarlı tasarımlardır.

Bir şehir logosundan beklentiler; şehrin doğasına, maddi ve manevi kültürüne değinebilmesi ve şehri temsil edebilmesidir. Tüm bu özelliklerinin yanında grafik tasarım çerçevesinde değerlendirdiğimizde logonun işlevselliği ve ekonomik oluşu ileriye dönük tüm kullanım alanları, kartvizitten billboarda kadar birçok değişik yüzey ve boyutta okunabilir olması beklenmelidir. Kısa süre de algılanabilen, illerin çağrışımını yaptırabilen, hatta güçlü bir tahminde bulunduran simgesel çalışma ile beklenti doğru şekilde karşılanabilir.

İncelenen iller içinde Malatya ve Erzurum valiliklerinin logo tasarımları görsel mesajlarla yüklü, yalın ve işlevseldir. Logoların simgesel yönü kadar leke değerleri de güçlüdür. Bitlis, Hakkâri, Van ve Iğdır valiliklerine ait logoların da modernize edilmiş olduğu görülmektedir. Bu logolarda kendi içerisinde tutarlı logolardır. Özellikle Bitlis tasarım olarak başarılıdır. Bitlis valilik logosu okunabilirlik açısından sıkıntı yaratabilmektedir. Hakkâri ili valilik logosundaki serbest el yazı karakterinin okunabilirliği diğer serifsiz fontlara göre azdır. Ancak tipografi kullanımı ölçüsünde estetik bir bakış açısı yaratmak için el yazısı fontları uygun fontlardandır. Harflerin görsel örüntülerinden yararlanılarak yukarıya verilen uzantılardan (nokta) imge ile tamamlandığı görülmektedir. Font, logolar için önemli bir tasarım elemanıdır. Erzincan ili ve Ağrı iline ait valilik logoları sıkça gözlemlenen logo formunda (dairesel) olmalarına rağmen şehri temsil etmektedir. Erzincan ili valilik logosunda ili anlatan çok fazla öge tespit edilmiştir. Bu göstergelerin sadeleştirilmesi logonun verdiği mesajı daha anlaşılabilir ve kolay hatırlanabilir bir hale getirecektir. Tunceli, Muş, Bitlis ve Ağrı illerine ait logolarda aynı öğelerin kullanıldığı, logoların merkezlerinde ili temsili simgeler kullanıldığı görülmüş ve teker teker değerlendirilmiştir. Elazığ ve Kars illerinde ait logolarda kullanılan görseller (fotoğraf, siyah beyaz pozlama, filtre vb.) logo tasarımı için uygun olmayıp logo ölçeklendirildiğinde değişik zemin ve formlarda işlevselliğini kaybedebilmektedir. Ardahan Valiliğine ait logoda şehri simgeleyen bir den çok izlek tespit edilmiştir. Bu tip yoğun unsurlar ile hazırlanmış logolarda verilmek istenen mesajı daha etkin hale getirebilmek adına izleklerin, rafine kullanımı ile sadeleştirmeye gidilmesi, şehirleri temsili açıdan daha uygun olacaktır.

Logo çalışmalarının önemli ayırt edicisi yaratıcılıktır. Yaratıcılık her bireyde var olan geliştirilmesi gereken bir özelliktir. Yaratıcı bireyler yetiştirmek sanat eğitiminin amaçları arasında yer alır.

Yaratıcı eğitimin amacı; önceki kuşakların yaptıklarını yinlemek değil, bunların üzerine bir şeyler koyabilmek, tasarıya, yaratıcılığa, düşünmeye, özgünlüğe, meraka, buluşa, araştırmaya

yöneltilmektedir. Ezberci değil, sorgulayıcı ve katılımcı bir insan tipi yetiştirilmesidir (Bilirdönmez ve Karabulut 2016: 353).

Estetik görüşe sahip, yaratıcı, özgün, sanat eğitimi almış bireylerin bu alanda uzmanlaşması daha dikkat çekici, grafik tasarım ölçütlerine sahip ve beklenen iletişim diline hâkim çalışmaların ortaya çıkmasına sebep olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Alp, İ. (2018). *Türk Tarihindeki Sürekliliğin Cumhurbaşkanı Forsuna Yansıması*. Araştırma Makalesi.
- Ambrose, G. ve Harris, P. (2013). *Grafik Tasarım Temelleri 06 İmge*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Ambrose, G. ve Harris, P. (2014). *Grafik Tasarım Temelleri 07 Renk*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Ambrose, G. ve Harris, P. (2014). *Grafik Tasarım Temelleri 05 Tipografi*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Armstrong H. (2010). (Çeviren Uslu, M. E.) *Grafik Tasarım Kuramı*. İstanbul: Espas Sanat Kuram Yayınları.
- Balkanal, Z. (2018). *Türk Kültürünün Değer Yargılarını Yansıtan Kilim Motiflerine Tasarım Açısından Alternatif Bir Yaklaşım; Kaat'ı Sanatında Uygulamaları*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Bilirdönmez, K. ve Karabulut, N. (2016). *Sanat Eğitimi Süreç Ve Kuramları*. Ekev Akademi Dergisi Yıl: 20 Sayı: 65 (Kış 2016). Erzurum
- Butasım N. Bingöl (2006). "Arakonak" Halçalarından Bazı Örnekler. Bingöl Araştırmaları Dergisi: Ankamat Matbaa.
- Coşkuner, S. (1995). *Renkler ve Kişiliğiniz*. İzmir: Site Ofset.
- Çiftçi, H. (2005). *Mevlâna ile Şems-i Tebrîzî'ye Göre Ebu'l-Hasan-i Harakanî*. Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi. Ankara.
- Çiner, A. (2003). *Türkiye'nin Güncel Buzulları ve Geç Kuvarterner Buzul Çökelleri*. Türkiye Jeoloji Bülteni.
- Dizel, T. ve Özkaya, K. (2019). *Geleneksel, Türk Motiflerinin Bazı Örneklerinin Marketri (Kakmacılık) Tekniğiyle Mobilya Ve Ahşap Yüzeylerde Uygulanması*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Erdem, İ. (2016). *Türkiye, Doğu Anadolu Türk Devletleri*. Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Tarihi Araştırmaları. Ankara.
- Eroğlu, Ö. (1997). *Resim Sanatı Sözlüğü*. Bursa: Nelli Sanat Evi.
- Eroğlu, T. (2017). *Türkiye'deki Halk Oyunlarının Temel Özellikler, Tür Ve Dağılım Bakımından İncelenmesi*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi.
- Güney, E. ve Güney, U. (2015). *Türkiye Coğrafyasının Uygarlıkları*. Ankara: Nobel.
- Güven, M. (2005). *Türkiye Sahasındaki Hikâyeli Türküler Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Erzurum.
- Hakkâri, (2010). *Hakkâri Valiliği Yayınları*. No:6, Ankara: Anıt Matbaa.
- İstek, E. ve G. (2018). *Batılı Seyahatnamelerde Ağrı Dağı, Ermeniler Ve Nuh'un Gemisi*. Erzurum: Zafer Matbaa.
- İl Tanıtım Rehberi. (2015). *Bingöl İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü*. Malatya: Diltemizler Reklam Matbaa.
- Karakurt, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü (Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü)* e-kitap.
- Karakurt, D. (2012). *Türk Söylence Sözlüğü Ansiklopedisi (Türk Mitolojisi Ansiklopedisi)* e-kitap.
- Kocaman, S. ve Kaya, F. (2014). *Ağrı İlinin Turizm Coğrafyası*. Erzurum: Zafer Medya.
- Koltuk, M. ve T. Sağlam, T. (2009). *Osmanlı Arşiv Belgelerinden Ardahan*. İstanbul: Damra Yapım.
- Kızılkaya, O. (2009). *Tarihi Süreçte Kars Kalesi*. Uluslararası Kafkasya Tarih Sempozyumu. Erzurum.
- Mutlugün, E., Çarbaş, S., ve Denli, S. (2010). *Beyaz Bir Şehri Hikâyesi Erzurum*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.

- Naldan, F. (2017). *Erzincan'da Günümüze Gelemeyen Bir Kültür Varlığı: İzzet Paşa Camisi (Yeni Cami)*. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE) X-I: 91-98 [2017].
- Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi II*. Cilt, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Basımevi.
- Parlak, B. ve Doğan, K. C. (2018). *Türkiye'de Mevcut İl Yönetimi Ve İlçe Yönetimi: Tarihsel Ve Yapısal Bir İnceleme*. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi.
- Sakaoğlu S. (1976). *101 Anadolu Efsanesi*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Sayılan, H. (2015). *Endemik Bir Bitki Türü Olan Muş Lalesinin (Tulipa Sintenisii Baker) Botanik Turizmi (Bitki Gözlemciliği) Amaçlı Değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soylu, H. (2009). *Bingöl'de Hızlı Şehirleşmeden Kaynaklanan Çevre Sorunları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Erzurum.
- Sun, H.& D. (1994), *Renginizi Tanıyın*. İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Tepecik, A. (2002). *Grafik Sanatlar*. Detay Yayıncılık.
- Tuncel, M. (1996). *Bitlis Şehri (Tarihî coğrafya açısından yaklaşım)*. Türkiye'de Coğrafya Literatürünün Gelişmesinde DTCF Coğrafya Bölümü'nün Rolü.
- Turandoğu, O. (1998). *Anadolu Türk Devletleri Tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Tükel, U. (2005). *Resim Dili İkonografiden Göstergebilime*. İstanbul: Homer Kitapevi.
- Uçar, T. F. (2004). *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Uslu, Y. (2017). *Grafik Tasarımda Mükemmellik Kusurluluk Afişler*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Uzun, E. ve Çakar, E. (2016). *17. Yüzyılda Harput Kalesi*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Elazığ.
- Yaman, A., Yakın, A. ve Behçet, R. (2019). *Van İli Güneş ve Hidroelektrik Enerji Potansiyelleri ve İl Ekonomisine Katkıları*. BEÜ Fen Bilimleri Dergisi
- Yılmaz, E. ve Şimşek, R. (2019). *Tezhipte Kullanılan Motif ve Teknikler*. BEÜ SBE Dergi. 2019.
- Yücel, A. ve Öztürk, M. (2018). *Şehir Pazarlaması Ve Şehir Markalaşması: Elazığ İli Örneği*. Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi. Elazığ.
- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/igdir/kulturenvanteri/igdir-soykirim-aniti> (Kasım, 2020).
- <http://www.vangoluaktivistleri.com/vangolunun-turizm-acisindan-onemi> (Ekim, 2020).
- <https://www.tcgb.gov.tr/cumhurbaskanligi/resmi-simgeler/fors/> (Kasım, 2020).